

**КРАСОВ Олександр**

*викладач кафедри теорії та методики  
фізичного виховання і спорту,  
Університет Григорія Сковороди  
в Переяславі,  
Переяслав, Україна  
e-mail: krasov810@ukr.net*

## КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

### Анотація

**Актуальність теми дослідження.** Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

**Мета дослідження:** розкрити сутність компетентісного підходу в процесі фізичного виховання молодших школярів.

**Методи дослідження:** теоретичний аналіз, узагальнення та систематизація даних науково-методичної літератури та офіційних документів.

**Результати:** компетентісний підхід до навчання учнів на уроках фізичної культури доцільно розглядати як систематичну роботу педагога, спрямовану на розвиток у здобувачів освіти предметних, загальногалузевих і ключових компетентностей, які у своїй єдності дозволяють учням ефективно вирішувати проблеми у галузі збереження, підтримання та відновлення здоров'я людини.

**Висновки.** Формування гармонійно розвиненої особистості дитини вимагає оптимізації освітніх програм, які спрямовані на підвищення рівня рухової активності дитини, соматичного і психічного здоров'я, фізичної підготовленості. Необхідною умовою реалізації такого підходу є врахування усіх зазначених компетентностей, які можуть застосовуватися у різних контекстах і комбінаціях у процесі фізичного виховання молодших школярів.

**Ключові слова:** компетентність, учні, фізична культура, початкова освіта.

### Abstract

**Relevance of the research topic.** Modern society requires the education of independent, proactive, responsible citizens who are able to interact effectively in the performance of social, industrial and economic tasks. The implementation of these tasks requires the development of personal qualities and creative abilities of man, the ability to independently acquire new knowledge and solve problems, to navigate in society. It is these priorities that underlie the reform of the modern secondary school, the main task of which is to prepare a competent person who is able to find the right solutions in specific educational, life and, in the future, professional situations. Therefore, the urgent task of the modern school is the implementation of a competency-based approach to learning, which involves the focus of the educational process on the formation and development of key competencies of the individual.

**The aim of the study:** to reveal the essence of the competence approach in the process of physical education of junior schoolchildren.

**Research methods:** theoretical analysis, generalization and systematization of data of scientific and methodological literature and official documents.

**Results:** competence approach to teaching students in physical education lessons should be considered as a systematic work of the teacher aimed at developing students' subject, general and key competencies, which in their unity allow students to effectively solve problems in preserving, maintaining and restoring human health.

**Conclusions.** The formation of a harmoniously developed child's personality requires the optimization of educational programs aimed at improving the level of motor activity of the child, physical and mental health, physical fitness. A necessary condition for the implementation of such an approach is to take into account all these competencies that can be used in different contexts and combinations in the process of physical education of primary school children.

**Keywords:** competence, students, physical education, primary education.

**Вступ.** Однією з передумов входження України до єдиного Європейського освітнього простору є впровадження європейських норм в освіті і науці. Необхідність удосконалення української системи освіти, підвищення рівня її якості є важливим завданням.

21 лютого 2018 року постановою Кабінету Міністрів України (№87) був затверджений новий Державний стандарт початкової освіти, який визначив вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації [4]. У цьому документі терміни вживаються у такому значенні:

1. здобувач освіти – здобувач освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти;
2. початкова школа – перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Як зазначають Моїсєєв С.О. та ін. (2019), у теперішній час українські фахівці компетентнісний підхід в освіті, як правило, ототожнюють з таким:

- переходом від накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [5];
- спрямованістю освітнього процесу на формування в учнів ієрархічно підпорядкованої системи *ключових* (супер, основних, базових, надпредметних, транспредметних), *загально предметних* (загальногалузевих, міжпредметних) [5].

Досліджуючи основні складові компетентісно – орієнтованого підходу до навчання здобувачів загальної середньої освіти, визначимо, що у рекомендаціях 2006/962/ЄС Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» [7], зазначено, що основні компетенції (у нашому випадку – ключові компетенції) – це ті, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти України міжпредметну компетентність трактує як здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей, а предметну (галузеву) – як набутий учнями в процесі навчання досвід специфічної для певного предмету діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань [3].

**Мета дослідження:** розкрити сутність компетентісного підходу в процесі фізичного виховання молодших школярів.

**Методи дослідження:** теоретичний аналіз, узагальнення та систематизація даних науково-методичної літератури та офіційних документів.

**Результати дослідження та дискусія.** Розглядаючи основні положення компетентісного підходу необхідно зупинитися на тлумаченні такої складної й багатоаспектної дефініції як «компетентність». Згідно із Законом України «Про освіту» від 5 вересня 2017р., компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [11].

Отже, компетентісний підхід до навчання учнів на уроках фізичної культури доцільно розглядати як систематичну роботу педагога, спрямовану на розвиток у здобувачів освіти предметних, загальногалузевих (міжпредметних) і ключових компетентностей, які у своїй єдності дозволяють учням ефективно вирішувати проблеми у галузі збереження, підтримання та відновлення здоров'я людини.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти (від 21 лютого 2018 р.) та Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти I ступеня [8, 9] реалізація компетентісного підходу до навчання учнів-початківців на уроках фізичної культури в Новій українській школі повинна передбачати формування наскрізних умінь, предметних і ключових компетентностей через *наскрізні змістові лінії*, а саме:

- 1) Екологічна безпека і сталий розвиток.
- 2) Громадянська відповідальність.
- 3) Підприємливість та фінансова грамотність.
- 4) Здоров'я і безпека.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування особистісних цінностей; розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі [8, 9].

*До ключових компетентностей належать:*

- 1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;
- 3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;
- 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;
- 5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;
- 6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;
- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;
- 8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;
- 9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;
- 10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;
- 11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

*Наскрізні уміння*, якими повинні оволодіти молодші школярі в результаті формування вищезазначених компетентностей: читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку; критичне та системне мислення; творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати

позицію; вміння конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати.

*Предметними компетентностями*, якими повинен оволодіти учень-початківець на уроках фізичної культури у Новій українській школі визначені такі [8, 9]:

- 1) виконує життєво необхідні рухові дії;
- 2) моделює рухову діяльність;
- 3) виконує фізичні вправи під час ігор та змагань;
- 4) контролює свій фізичний стан;
- 5) аналізує та оцінює вплив фізичних навантажень;
- 6) добирає фізичні вправи для розвитку фізичних якостей;
- 7) виконує різні соціальні ролі;
- 8) дотримується безпечної поведінки;
- 9) дотримується етичних норм у руховій діяльності.

8 жовтня 2019 р. наказом №1273 Міністерства освіти і науки України були затверджені дві типові освітні програми для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти (одна під керівництвом Савченко О.Я., інша – під керівництвом Шияна Р.Б.) [8,9].

Порівнюючи програми, необхідно відзначити наявність таких спільних рис: ґрунтуються на компетентнісному підході, визначено вимоги до осіб, які розпочинають навчання; передбачено формування закладами освіти власної освітньої програми на основі типової; визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання.

Але, між програмами є різниця, оскільки їх автори не знайшли компромісу у питаннях інтеграції галузі знань та очікуваних результатів навчання.

*Особливостями типової освітньої програми під керівництвом Шияна Р.Б. є:*

- очікувані результати співвіднесено з обов'язковими результатами за допомогою індексів;
- рекомендовано форми організації освітнього процесу (інтерактивні);
- містить опис процесу затвердження та опублікування освітньої програми закладу [9].

*Особливостями типової освітньої програми під керівництвом Савченко О.Я. є:*

- вказано принципи, за якими побудовано програму;
- є перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь;
- містить інформацію щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання) [8].

Що стосується фізкультурної освітньої галузі, то у програмі Шияна Р.Б. присутні три змістові лінії – «Базова рухова активність», «Ігрова та змагальна діяльність (рухливі ігри та естафети)», «Турбота про стан здоров'я та безпеку». У програмі Савченко О.Я. представлені дві змістові лінії – «Рухова діяльність» та «Ігрова діяльність».

Оскільки фізкультурна освітня галузь більш докладно представлена у програмі, керівником якої є Р.Б. Шиян, розглянемо її основні складові [9].

Згідно з цією типовою освітньою програмою для 3-4 класів метою фізкультурної галузі для загальної середньої освіти є: формування в учнів стійкої мотивації до занять фізичною культурою і спортом та життєво необхідних рухових умінь і навичок для збереження власного здоров'я, розширення функціональних можливостей організму.

Відповідно до окресленої мети, головними завданнями фізкультурної освітньої галузі у початковій школі є:

- розширення рухового досвіду, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму через цілеспрямований розвиток фізичних якостей і природних здібностей; збереження та зміцнення здоров'я школярів;
- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереженні та зміцненні здоров'я;
- формування основ здорового способу життя і створення умов для покращення фізичного і психоемоційного стану;
- формування практичних навичок щодо самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- розвиток комунікативних умінь під час занять фізичною культурою;
- формування морально-вольових якостей та позитивного ставлення до занять фізичною культурою і спортом;
- усвідомлення ролі занять спортом і Олімпійського руху для формування самоповаги, впевненості в собі, прагнення досягати успіху, дотримуючись принципів чесної гри;
- збільшення обсягу рухової активності, яка приносить радість дитині;
- формування творчих здібностей засобами фізичної культури.

Освітня програма фізкультурної освітньої галузі для 1-4 класів охоплює такі змістові лінії: «Базова рухова активність», «Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети)», «Турбота про стан здоров'я та безпеку».

Змістова лінія «Базова рухова активність» містить види діяльності, спрямовані на формування життєво необхідних рухових умінь і навичок. Змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети)» пов'язана з опануванням рухливих ігор та естафет, які б задовольняли потребу учнів у руховій активності та сприяли б формуванню комунікативних здібностей.

Змістова лінія «Турбота про стан здоров'я та безпеку» спрямована на формування свідомого ставлення до власного здоров'я та вмінь безпечної поведінки в процесі фізкультурної діяльності.

Предметом навчання у початковій школі в галузі фізичного виховання є рухова активність із загальноосвітньою спрямованістю. Задекларовані в Держстандарті підходи до змісту занять фізичною культурою орієнтують учителів не тільки на фізичну складову, а й на розвиток особистості, диференціацію навчального матеріалу. Розв'язання цих завдань допускає відхід від жорсткої регламентації занять, підвищує їхню емоційну насиченість, забезпечує максимальну різноманітність форм, методів та засобів фізичного виховання, широке використання інноваційних технологій фізичного виховання [8, 9].

З вищевикладеного помітно, що досягнення учнями початкової школи таких високих навчальних результатів потребує перегляду та осучаснення методик проведення уроків в Новій українській школі. Так на думку Моїсєєва С.О. зі співав. [5] ця ідея може бути реалізованою тільки через гармонійне поєднання здобутків класичної теорії і методики з інноваційними підходами до підвищення творчої активності та соціальної взаємодії учнів на уроках фізичної культури.

Аналізуючи авторські інноваційні системи фізичного виховання учнів початкової школи [1, 6], які у максимальній мірі враховують вимоги Нової української школи привертають увагу такі аспекти, які є спільними: спрямування уроків фізичної культури не тільки на фізичну підготовленість, а й на розвиток особистості, на індивідуальне сприймання навчального матеріалу; відмова від жорсткої регламентації занять, підвищення їх емоційної насиченості; максимальна різноманітність форм, методів і засобів фізичного виховання; широке використання інноваційних здоров'язбережувальних технологій.

Оптимізація стану фізичного здоров'я та фізичної підготовленості школярів є найголовнішими завданнями, які постають перед українським суспільством. Це потребує забезпечення раціональних режимів рухової активності, відповідних особливостям вікового розвитку учнів початкової, основної та старшої школи. З огляду на те, що саме в дитинстві закладається фундамент здоров'я людини, дотримання принципу вікової адекватності фізичних навантажень є надзвичайно важливим. Рухова активність є одним з основних чинників, які визначають рівень фізичного стану дітей. Реалізація необхідного рівня рухової активності дітей є основою нормального розвитку організму, стимулювання його адаптивних механізмів [10].

Оптимізацію фізкультурно-оздоровчої роботи можна визначити як процес, спрямований на якісні зміни компонентів її структури, внаслідок чого відбувається здатність контингенту досягати більш високих результатів. Проектування інноваційних програм фізкультурно-оздоровчої роботи дозволяє визначити ознаки реальних змін у діяльності закладів освіти, зміни, які визначають інноваційний процес, рівні інноваційного процесу, функції інноваційної програми [6].

Сучасні інноваційні та інтеграційні процеси у світі, як рушійні сили еволюційного розвитку закономірно обумовлюють виникнення кризових ситуацій в освіті, у тому числі в системі фізичного виховання школярів. У сучасній освітній ситуації в Україні відзначається погіршення здоров'я школярів, нерозвиненість у них потреб у заняттях фізичною культурою і спортом. На це, через низький соціально-економічний рівень, впливає й зниження мотивації до фізкультурно-спортивної активності у населення. Окрім цього, на жаль, в загальноосвітніх школах спостерігається відставання від зарубіжної практики фізичного виховання, недостатність матеріального і кадрового забезпечення [2].

**Висновки:** Метою фізичного виховання закладів загальної середньої освіти є виховання гармонійно розвиненої особистості учнів, формування у них необхідних рухових умінь і навичок, мотивації до занять фізичною культурою і спортом. Формування гармонійно розвиненої особистості дитини вимагає оптимізації освітніх програм, які спрямовані на підвищення рівня рухової активності дитини, соматичного і психічного здоров'я, фізичної підготовленості. Отже, кожен ключову компетентність освітньої реформи «Нова українська школа» можна і необхідно впроваджувати в практику фізичного виховання школярів як в урочній так і позаурочній формах. Необхідною умовою реалізації такого підходу є врахування усіх зазначених компетентностей, які можуть застосовуватися у різних контекстах і комбінаціях у процесі фізичного виховання молодших школярів.

**Перспективи подальших досліджень** будуть полягати у визначенні специфіки реалізації основних компетентностей в процесі фізичного виховання учнів основної школи.

**Конфлікт інтересів.** Автор заявляє, що не існує будь якого конфлікту інтересів.

#### Література

1. Аксьонова О.П., Кириченко Л.В. Школа компетентностей на уроках з фізичної культури в початкових класах. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. Випуск 3(97). С. 25-32.
2. Бобровник С.І. Концепція сучасного фізичного виховання школярів. *Педагогічні науки*. 2014. №117. С. 15-20.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Постанова КМУ №538 від 07.08.2013*.
4. Державний стандарт початкової освіти. *Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21.02. 2018 р.*
5. Моїсєєв С.О., Гузар В.М., Шолар О.Г. Концептуальні засади розвитку предметних компетентностей учнів 1-4 класів на уроках фізичної культури в Новій українській школі. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць/редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін.. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Випуск 43. С. 45-56.*
6. Москаленко Н.В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів: дис. ... д-ра наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Дніпропетровськ, 2009. 454 с.
7. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. *Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»* від 18 грудня 2006 року.
8. *Типова освітня програма 3-4 клас, розроблена під керівництвом Савченко О.Я.* Наказ КМ № 1273 від 08.10.2019 р.
9. *Типова освітня програма 3-4 клас, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.* Наказ КМ № 1273 від 08.10.2019 р.
10. Швай О. Д. Педагогічні аспекти управління руховою активністю молодших школярів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Луцьк, 2000. 20 с.
11. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22.

#### References

1. Aksjonova O.P., Kyrychenko L.V. (2018). Shkola kompetentnostej na urokakh z fizychnoji kuljтуры v pochatkovykh klasakh. [School of competencies in physical education lessons in primary school] *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Draghomanova*. [in Ukrainian].
2. Bobrovnyk S.I.(2014) Konceptcija suchasnogho fizychnogho vykhovannja shkoljariv. [The concept of modern physical education of schoolchildren]. *Pedagoghichni nauky*. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyj standart bazovoji i povnoji zaghaljnoji serednjoji osvity. Postanova KМУ #538 vid 07.08.2013.
4. Derzhavnyj standart pochatkovoji osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinjy #87 vid 21.02. 2018 r
5. Mojisejev S.O., Ghuzar V.M., Sholar O.Gh. (2019). Konceptualjni zasady rozvytku predmetnykh kompetentnostej uchniv 1-4 klasiv na urokakh fizychnoji kuljтуры v Novij ukrajinskij shkoli. [Conceptual bases of development of subject competences of pupils of 1-4 classes at lessons of physical culture in New Ukrainian school]. *Pedagoghichnnyj aljmanakh: zbirnyk naukovykh pracj*. [in Ukrainian].
6. Moskalenko N.V. (2009). Teoretyko-metodychni zasady innovacijnykh tekhnologhij v systemi fizychnogho vykhovannja molodshykh shkoljariv. [Theoretical and methodological principles of innovative technologies in the system of physical education of junior schoolchildren]. (Doctor's thesis). Dnipropetrovsjk [in Ukrainian].
7. Pro osnovni kompetenciji dlja navchannja protjaghom usjogho zhyttja. Rekomendacija 2006/962/JeS Jevropejskogho Parlamentu ta Rady (JeS) «Pro osnovni kompetenciji dlja navchannja protjaghom usjogho zhyttja» vid 18 ghrudnja 2006 roku.
8. *Typova osvithnja proghramma 3-4 klas, rozroblena pid kerivnyctvom Savchenko O.Ja.* Nakaz KM #1273 vid 08.10.2019 r.
9. *Typova osvithnja proghramma 3-4 klas, rozroblena pid kerivnyctvom Shyjana R. B.* Nakaz KM #1273 vid 08.10.2019 r.
10. Shvaj O. D. (2000). Pedagoghichni aspekty upravlinnja rukhovoju aktyvnistju molodshykh shkoljariv.[ Pedagogical aspects of motor activity management of junior schoolchildren]. (Candidate's thesis) Lucjk [in Ukrainian].
11. Pro osvitu : Zakon Ukrajinjy vid 05.09.2017 r. # 2145-VIII. Gholos Ukrajinjy. 2017. 27 veres. (#178-179). С. 10-22. [in Ukrainian]